

HOOFSTUK 1

INLEIDING

1.1 Aktualiteit

Volgens Sölle et al (1994:19-31) was Eva – die stammoeder van die mensdom – reeds voor die Christelike Era deur legendes omhul. Verskillende tradisies, naas die weergawes in die Genesisverhale, het uiteenlopende beskrywings van die skepping van die vrou. Joodse legendes oor onder andere *Lilith*, die sogenaamde eerste vrou van Adam, impliseer dat Eva ondergeskik aan Adam was. Die onderskeie posisies van dié twee vroue het volgens hierdie legendes verreikende gevolge vir die mensdom gehad: Eva was oorsaaklik tot die sondeval en *Lilith* het mans en vroue geterroriseer. In antieke tekste word Adam bo die vrou verhef. Sölle et al wys voorts op die invloed wat die tradisie van die mistieke vrouefiguur *Lilith*, deur die eeue tot in moderne tye, op die letterkunde en skilderkuns gehad het. Al drie figure, Adam, Eva en *Lilith*, word telkens in byvoorbeeld skilderwerke oor die Tuinverhaal uitgebeeld. Sölle et al (1994:8-31) se standpunt oor die invloed van Joodse legendes rondom die vroue van Adam – word geïnkorporeer.

Ten spyte van die oproep om gelyke regte vir mans en vroue gedurende die *Aufklärung* en Franse Rewolusie, was dit eers die feministebeweging van die 20e eeu wat onherroeplike verbintenisse tot sulke regte tot stand gebring het. Feministe-teologie het begin met 'n eie studie en eksegeese van die Bybel. Die manlike uitbeelding van God is binne die kader van die Feministe-teologie bespreek en geanaliseer. Nuwe kanale vir teologiese simboliek is ondersoek. 'n Universele antropologie word hierna sigbaar. Vergete tradisies oor Bybelse vroue kom nou na vore. Eva, daarenteen, was deur die eeue deurlopend onder bespreking as moeder van alle lewe. Terselfdertyd is sy ook as prototipe verleidster van die man uitgebeeld. Volgens antieke en latere tradisies word sy as die essensie van die karakter van 'n vrou beskou (Sölle et al 1994:8). Sedert die 19e eeu het die invloed van die *Aufklärung* die interpretasie van die Adam-en-Eva narratiewe geraak. Hierdie interpretasie loop oor in die rehabilitasie van *Lilith* (Sölle et al 1994:29-30). Hellig (1998:47) sluit hierby aan en noem dat deur die *Lilith*-mite die mag van vroue erken word.

Meyers (1988:6-8) verwys daarna dat die impak wat feminisme die afgelope paar dekades op 'n verskeidenheid humanistiese en sosiaal-wetenskaplike dissiplines gehad het, goed gedokumenteer is. Die kulturele bydraes van vroue, asook hulle sosiale, ekonomiese en politieke rolle, het deel van die vakkundige en populêre bewussyn geword. Feministe-navorsing in die godsdienswetenskap het toegeneem. Die tradisionele interpretasies van Bybeltekste rakende vroue word bevraagteken. Dit bring mee dat feminisme noodwendig by oorsprong, en dus ook die oorsprong van Bybelse tradisies, betrokke is. Phyllis Trible (1979:74) is van mening dat, in sy geheel, die *Women's Liberation Movement* vyandiggesind teenoor die Bybel is, nes dié groep se aanspraak dat die Bybel vyandiggesind teenoor vroue is. Volgens hierdie beweging verskaf die jahwistiese weergawe van die skeppingsverhaal in Genesis 2-3 'n sterk bewysteks vir dié aanspraak. Vogels (1996:197-198) is van mening dat Genesis 3:16b¹ vir baie eeue as bewys vir die man se superioriteit oor die vrou gebruik is. Kulturele veranderings die afgelope dekades in die verhouding tussen die man en vrou in die Westerse samelewing, asook onlangse feministe-interpretasies van die Bybel, teken protes aan teen hiérdie vertolking van die betrokke teks.

Wat die leefwêreld van die Nuwe Testament betref, noem Dreyer (1999:51, 53, 57) dat 'n vrou slegs in relasie tot 'n manlike persoon 'n identiteit gehad het. "Die skeiding en ongelykheid tussen man en vrou, soos geskep en in stand gehou deur die tradisionele patriargale siening, word ook die grondliggende analogie waarvolgens die skeppingsorde verstaan word. God is ten opsigte van die man soos die man is ten opsigte van die vrou". Die vroeë Joodse literatuur skilder 'n donker prentjie van die vrou. Daarvolgens was haar aard gevaarlik en boos, asook dié van 'n seksuele verleidster. Dreyer (1999:68) kom tot die gevolgtrekking dat vrou-wees in 'n bepaalde struktuur vasgevang was. Sy is voorts van mening dat verantwoorde hermeneutiek vereis dat daar nie met standpunte wat hierdie vasgevangenheid kondoneer, voortgegaan mag word nie.

In die lig van hernieude belangstelling in die antieke vrouefigure Eva en *Lilith*, asook aansprake op herinterpretasie van Genesis 2-3, veral deur die *Women's Liberation Movement* (Plaskow 1979:198-209), is dit sinvol om die antieke legendes rondom hierdie twee vroue hermeneuties te ondersoek. Enkele interpretasies van die rolle van

¹ "... en na jou man sal jou begeerte wees, en hý sal oor jou heers" (1933 Afrikaanse Bybelvertaling).

Eva en *Lilith*, soos in die skilderkuns uitgebeeld, dien tot illustrasie van hierdie ondersoek.

1.2 Probleemstelling

Die Christelike en Joodse tradisies rakende die skepping van die mens is opgeteken in twee verhale, naamlik Genesis 1:26-28 en Genesis 2:7, 18-24². Die skeppingsorde, soos in Genesis 1 weergegee, stem nie ooreen met dié wat in Genesis 2 opgeteken is nie. Naas die verskil in die skeppingsorde is daar ook 'n verskil in die beskrywing van die skepping van die mens Adam en meer spesifiek dié van sy vrou Eva. Volgens Genesis 1 se weergawe het God die mens, man en vrou, na sy beeld geskep (Gen 1:27). In die tweede skeppingsverhaal het God die vrou uit die rib van die man gebou (Gen 2:22-23). Boshoff et al (2000:88, 163) wys daarop dat twee tradisies hier ter sprake is. Die eerste skeppingsverhaal (Gen 1:1-2:4a) kom uit die Priesterdokument terwyl die tweede verhaal (Gen 2:4b-24) uit 'n jahwistiese bron opgeteken is³. Vir die rabbynse geleerdes was die Pentateug die geïnspireerde Woord van God in sy volle konsekwensie. Geen teenstrydigheid kon toegelaat word nie (Montefiore & Loewe 1938:1). Die twee skeppingsverhale was in sekere opsigte teenstrydig met mekaar. Talle legendes het ontstaan om rekenskap te gee vir anomalieë in die Bybel (Silver 1974:311). In 'n poging om die twee verhale met mekaar te versoen, asook as antitese teen die rol van Eva, is die vroue-figuur *Lilith* — wat sy oorsprong in die Sumeriese mitologie het (Storm 2001:50) — in die Talmoed as Adam se eerste vrou geïdentifiseer. Joodse tradisie het Genesis 3:16b – "en na jou man sal jou begeerte wees, en hy sal oor jou heers" – vertolk as regverdiging vir die man se posisie as familiehoof en die dienooreenkomstig ondergeskikte posisie van die vrou in die samelewing (Cassuto 1961:137).

Kunstenaars uit verskillende kunsperiodes oor die eeue heen het hulle sienings van die Tuinverhaal (Gen 2-3) in, onder andere, skilderwerke uitgebeeld. In etlike sodanige werke gedurende die Middeleeue en Renaissance-tydperk, word *Lilith* ook binne die Tuinverhaal voorgestel. Teologiese perspektiewe van die kunstenaar sowel as invloede van sy omgewing, soos onder andere die algemene siening oor die rol van die vrou, het 'n invloed op sy uitbeelding van beide Eva en *Lilith* gehad. Volgens Sölle et al

² Alle teksverwysings is volgens die 1933 Afrikaanse Bybelvertaling.

³ Sien §2.1.3.1.

(1994:29) het daar aan die einde van die Middeleeue in die letterkunde 'n sosiale element by die Adam-en-Eva legende ingekom. Hulle word die simbool van die werklike staat van die mensdom wat moet werk, maar terselfdertyd nie aan enigiemand ondergeskik is nie. Paradys beteken nie meer die Bybelse tuin waaruit Adam en Eva geban is nie, maar die oorspronklike staat van die vry werkende mens. Sölle et al (1994:31) noem voorts dat *Lilith* se reputasie sodanig met die tyd verbeter het dat sy, veral in moderne literatuur, nie meer 'n demoon met vlerke is wat Adam verlaat het nie, maar 'n engel met diep insigte.

Lilith is in essensie 'n pre-Bybelse figuur⁴ wat kunsmatig deur die rabbyne in die Bybelse verhaal geïnkorporeer is. Rabbynse legendes⁵ koppel 'n negatiewe beeld aan *Lilith*, terwyl sy in moderne literatuur positief en gerehabiliteerd uitgebeeld word. Die moderne feministiese eksegeese van, onder andere, die skeppingsverhaal in Genesis 2 en die dienooreenkomstig gewysigde interpretasie⁶ van hierdie verhaal, dra moontlik daartoe by dat *Lilith* as prototipe van die moderne, onafhanklike vrou geïnterpreteer word. *Die probleem wat ondersoek word, is die nawerking van die skepping van die vrou wat aan haar 'n ondergeskikte plek en minderwaardige rol in die samelewing gegee het.*

1.3 Doel van studie

Die doel van die studie is

- om ondersoek in te stel na
 - teologiese interpretasies rondom die rolle van Adam en Eva in die skeppingsverhale;
 - die rol van die vrou in buite-Bybelse skeppingsverhale;
 - verskillende antieke en middeleeuse mites en legendes rondom Adam, Eva en *Lilith*;
 - die rol van die slang in antieke kulture;
 - die slang as voorstelling van die Bose (Satan);

⁴ *Lilith* het haar oorsprong in die Sumeriese mitologie (Storm 2001:50). Sy word in 'n Sumeriese teks van ca. 2400 v.C. genoem (Ann & Imel 1993:336). 'n Reliëf van *Lilith-Inanna* uit Mesopotamië dateer ca. 2000 v.C. (Husain 2001:100).

⁵ Onder andere in die ordes *Erubin* en *Niddah* in die Babiloniese Talmoed (Rappoport & Patai 1966:77-79); sien ook bespreking in §2.1.6.4.2 - §2.1.6.4.5.

⁶ Tribble (1979:74-75) noem dat die standaard interpretasie van die Jahwis-verhaal verklaar dat die vrou, wat ná die man geskep is, ondergeskik en minderwaardig ten opsigte van die man is. Volgens die feministe interpretasie is sy nie 'n nagedagte van die skepping nie, maar die hoogtepunt.

- Joodse mistisisme;
- die status en rol van die vrou in antieke en latere tye;
- die rabbynse siening oor die plek en rol van die vrou;
- om vas te stel
 - wat die funksie van *Lilith* was;
 - wat die verhouding tussen *Lilith* en Eva, asook dié tussen *Lilith* en Adam was;
 - watter mitologiese agtergronde in die ontstaan van die skeppingsverhale, die skepping van Adam en Eva, asook die *Lilith*-legendes 'n rol gespeel het;
- om antieke en latere perspektiewe oor die plek en rol van die vrou te evalueer in die lig van
 - die Joodse wysheidsperspektief;
 - die standpunt van Ben Sirag;
 - die siening van Afrem, die Siriër;
 - die magstryd tussen die man en vrou in die Tuinverhaal;
 - die 1ste-eeuse Mediterreense kultuur;
- om vas te stel watter invloed sekere tradisies en perspektiewe – soos in hoofstuk 2 en 3 van hierdie navorsingswerk bepaal – op voorstellings van die vroue van Adam gehad het; voorbeelde uit die skilderkuns dien ter illustrasie;
- om die hernieude belangstelling in *Lilith* en herdefiniëring van die rol van die vrou in moderne tye te ondersoek in die lig van feministiese teologiese herinterpretasies van die rol van Eva.

Hierdie navorsingswerk stel hom dit nie ten doel om enige van die skilderwerke vanuit 'n kunskritiese oogpunt te evalueer of beoordeel nie, maar slegs vanuit 'n teologies-historiese oogpunt te benader. Die skilderwerke is bloot ter illustrasie en aanvullend tot die ondersoek.

1.4 Hipotese

Die twee verhale in Genesis oor die skepping van Adam en Eva, wat in wese min ooreenkoms met mekaar toon, was vir die rabbynse geleerdes 'n verleentheid (Cassuto 1961:90-92). Die ontstaan van antieke Joodse legendes rondom die mistieke vrouefiguur *Lilith*, as sogenaamde eerste vrou van Adam, wou hierdie teenstrydigheid in Genesis verklaar. *Lilith* is uit die antieke Mesopotamiese mites geleen. Daar word op

slegs een plek in die Bybel na haar verwys, naamlik in Jesaja 34:14⁷. Joodse legendes rakende die skepping van Adam en Eva het ook ontstaan as regverdiging vir die standpunt dat die vrou minderwaardig en ondergeskik aan die man is. Hierdie legendes is in die Talmoed – wat tussen 200 en 600 n.C. tot stand gekom het – opgeteken in 'n tydvak toe die Joodse vrou in die samelewing minderwaardig voorgestel is (Neusner & Frerichs 1987:127). 'n Behoefte om 'n positiewe vrouebeeld te skep, kon tot die ontstaan van legendes rondom 'n karakter soos *Lilith* bygedra het. Sy was nie die toonbeeld van die onderdanige vrou nie, maar wel 'n voorbeeld van die verborge positiewe eienskappe van 'n vrou. Die negatiewe persepsie van die status van die vrou het sedert die Tweede Tempeltydperk – met die opkoms van Judaïsme – momentum gekry.

Sölle et al (1994:10-31) bied 'n verantwoordbare uiteensetting van die Joodse legendes rondom Adam, Eva en *Lilith* aan, asook van die nawerking van die legendes wat in die skilderkuns en letterkunde om die *Lilith*-figuur gebou is.

Alhoewel feministe se ondersoek na die Bybelse agtergrond onlosmaaklik met die sosiale wetenskappe verbind is, is geleerdes maar in die beginstadium van navorsing oor geslag (*gender*) in die interpretasie van die Bybel. Feminisme as sodanig het nietemin 'n betekenisvolle bydrae gelewer om die plek van geslag, asook van sosiale gedrag, in die kultuurgeskiedenis te begryp (Meyers 1988:6-9). Hierdie opmerking van Meyers word onderskryf deur die gedagte dat feminisme, vanuit 'n gebalanseerde teologiese benadering, 'n positiewe bydrae kan lewer om die plek van die vrou in die antieke Joodse geskiedenis in perspektief te stel. Negatiewe voorstellings van die vrou in die Bybel is meestal vanuit 'n manlike oogpunt aangebied. Die fundamentele negatiewe interpretasie van Eva in die skeppingsverhale en die Tuinverhaal asook die algemene negatiewe persepsie van die rol van die vrou in antieke tye, en tot so laat as in die Middeleeue, het in die letterkunde en kuns tot uiting gekom.

Die negatiewe voorstellings, in antieke tye en daarná, van die status van die vrou – as ondergeskikte van die man – word by wyse van antitese, naamlik die karakter van

⁷ "En boskotte sal wilde honde teëkom, en veldduiwels mekaar ontmoet; ook woon die naggees [*Lilith* לילית] daar in vrede en vind 'n rusplek vir hom" [sic: haar].

Lilith, in perspektief gestel. Die aanname van die sogenaamde minderwaardige en ondergeskikte rol wat die vrou in die samelewing gekry het as nawerking van haar skepping, word bevraagteken. In die lig van 'n ondersoek na so 'n aanname word aangetoon dat

- *weens té min beskikbare inligting;*
- *volgens spore van gegewens wat op die teendeel wys en*
- *volgens aanduidings dat 'n "eksklusiewe" groep Judaïste 'n bepaalde projeksie van die vrou as synde die korrekte deurgegee het, so 'n aanname nie op sigwaarde gemaak kan word nie.*

Deur 'n gebalanseerde herinterpretasie, vanuit 'n moderne siening, van die plek en funksie van Eva soos opgeteken in Genesis 2 en 3 en met inagneming van tekortkominge in 'n ondersoek – soos aangedui – kry die vrou 'n nuwe staanplek in die samelewing.

1.5 Navorsingsmetodiek

- Die studie word vanuit 'n literêr-historiese oogpunt benader: die historiese ontwikkeling van literatuur vanaf die oorspronklike mondelinge oordrag tot literêre eenhede.
- Die ondersoek is tradisie-histories gerig: die ontwikkeling van tradisies vanaf die mondelinge stadium tot in sy finale literêre vorm.
- Versameling van relevante asook resente literatuurbronne rondom Adam, sowel as Eva en *Lilith* – die vroue van Adam.
- 'n Ondersoek na verskillende antieke skeppingstradisies, asook die rol van die slang in antieke kulture en as voorstelling van die Bose.
- Nagaan van algemene beskouings oor die rol en plek van die vrou in antieke en latere tradisies.
- Naslaan van bronne rakende perspektiewe oor die vrou en bepaalde teologiese beskouings wat 'n invloed gehad het op interpretasies van die Eva- en *Lilith*-verhale.
- Uitbeeldings van die Tuinverhaal in enkele skilderwerke word ter illustrasie aangebied.
- Bestudering van huidige feministiese benaderings en interpretasies van die rolle van Eva en *Lilith*.
- Bereiking van 'n sintese deur die voorafgaande inligting te analiseer en te evalueer.

1.6 Uiteensetting van hoofstukindeling

1.6.1 Inleiding

- Die aktualiteit van die navorsingsonderwerp word in oënskou geneem.
- Die lig val op probleme rondom die skepping van die mens en die nawerking daarvan – veral rondom die vrou Eva.
- Formulering van die doel van die navorsing en die hipotese wat bereik wil word, kry gestalte.

1.6.2 Agtergrond en tradisies

Die agtergrond en sekere tradisies wat vir die gekose onderwerp relevant is, word bestudeer deur 'n ondersoek van die volgende aspekte:

- skeppingsverhale in die Ou Testament en in sekere buite-Bybelse bronne;
- aspekte van die ontstaansgeskiedenis van die boek Genesis;
- die invloed van mites op die uitbeelding van Adam en Eva;
- die rol van Adam en van Eva in Genesis 2-3 en die nawerking daarvan;
- buite-Bybelse tradisies oor die skepping van die vrou;
- buite-Bybelse tradisies oor die skepping van Adam, Eva en *Lilith*;
- die plek en funksie van *Lilith*, by name ook in die rabbynse tradisie en mistisisme;
- opkoms van die feministe-teologie met 'n herlewing van *Lilith*;
- die rol van die slang in antieke kulture.

1.6.3 Antieke en latere perspektiewe oor die plek en rol van die vrou

- Ondersoek van die rol en status van die vrou in die samelewing sedert antieke tye, soos weerspieël in onder andere die wysheidsperspektiewe, die rabbynse siening en die Mediterreense kultuur.

1.6.4 Illustratiewe materiaal ter aanvulling van die ondersoek

- Illustratiewe materiaal rakende die Tuinverhaal, word ter illustrasie bygevoeg.

1.6.5 Sintese

- Samestelling van 'n sintese met inagneming van die doelwitte wat nagestreef en bereik is, en formulering van die bydrae tot die godsdienswetenskap.

1.7 Verklaring van terminologie⁸

Onderstaande terminologie kom in die navorsingswerk voor en word ter verduideliking gegee

Allah	Die Islamitiese term vir God
Androgien⁹	Biseksueel; om gelyktydig manlike en vroulike fisiese eienskappe te hê
Antropologie	Die wetenskap van die mens se ontwikkeling vanuit 'n kulturele perspektief/dogma oor die aard van die mens, byvoorbeeld as beelddraer van God
Antropomorfisme	Voorstelling van God / gode in terme van menslike anatomie en menslike gedrag
Apokalips	'n Literêre genre wat kontemporêre gebeure in simboliese taal voorstel; die gebeure word as tekens van die "laaste dae" geïnterpreteer
Argetipe	Die oorspronklike patroon of perfekte voorbeeld waarvan werklike dinge 'n kopie is
Asketisme	Die lewenspatroon van 'n askeet wat die oortuiging het dat hy homself van die alledaagse lewe moet onttrek en 'n afgesonderde lewe van oorpeinsing en meditasie moet volg om deur 'n kuis lewe van selfdissipline versoekings te weerstaan
Aufklärung (Verligting)	18de-eeuse intellektuele beweging wat die menslike rede die finale norm vir die waarheid gemaak het
Babiloniese Talmoed	Versameling uitlegte/interpretasies van die Misjna deur Babiloniese Skrifgeleerdes
Boeddhisme	Dogma wat die edel agtvoudige pad na Nirvana en onsterflikheid voorstel deur onder andere meditasie en oorpeinsing
Chauvinisme	'n Sterk gevoel om bepaalde belange te beskerm, byvoorbeeld die idealisering van manlikheid in teenstelling met die swakker vroulikheid

⁸ Deist (1990).

⁹ Androgeen: (bnw) wat manlike eienskappe [kan] laat ontwikkel; Androgien: (bnw) met vroulike sowel as manlike geslagskenmerke (Schoonees 1956:197). Androgeen: (bnw) wat tot manlike ontwikkelingsvorme lei; Androgien: (snw) hermafrodiet, (bnw) tweeslagtig (Odendal & Gouws 2000:47).

Christologie	Dogma oor Christus; sistematiese/dogmatiese interpretasie van die geloof in Christus se Menslike en Goddelike nature, sy lerings, die betekenis van sy lewe, dood en opstanding
Demonologie	Studie van of dogma oor demone
Eklekties / Eklektisisme	Geselekteerde elemente vanaf variante sisteme; hierdie elemente word in 'n nuwe sisteem ingevoer, waar dit nie noodwendig inpas nie
Epos	Narratiewe literatuur waarin vertelling die vernaamste metode van oordrag van die boodskap is
Eskatologie / Eskatologies	Studies van of dogma oor die eindtyd; eindtydverwagtings
Etiologie	Oorsaaksleer; 'n verklaring op die vraag na oorspronge
Feminisme	'n Dogma oor en verkondiging van gelyke regte vir beide geslagte op alle vlakke van die lewe; dit hou verband met die beweging van <i>Women's Lib</i> wat sedert die vroeë 1970's die regte van vroue op alle gebiede voorstaan
Filologie	Vakkundige studie van geskrewe rekords met die oog op die bepaling van, in elke geval, die beste lesing van die teks en die betekenis van die beste lesing
Folklore (Volksoorlewerings)	Gebruike, verhale en gesegdes van 'n gemeenskap wat van een geslag na die volgende oorgedra word
Genre	Term vir 'n literêre vorm waarvan die betekenis varieer afhange van die betrokke literêre vorm; in klassieke Historiese Kritiek is dit 'n aanduiding van Gattung (tekste van eensoortige vorm); andersins is dit 'n aanduiding van skryfstyl of kategorieë tekste met dieselfde doel voor oë
Gnostisisme	'n Godsdienstige en filosofiese beweging onder Jode en veral onder Christene van die 1e tot 6e eeu; volgens hierdie leer word die mens slegs deur spesiale geheime kennis van God (Gnosis) gered
Haggada	Illustratiewe anekdote of gelykenis wat vry en nie-voorskriftelike interpretasie van die Wet gee

Heilsgeschiede	Heilsgeskiedenis/verlossingsgeskiedenis van die volk Israel; samevatting van die volgende tradisies: skepping, aartsvader, uittoeg, woestyn, intog, Sion, Dawid
Hellenisme	Grieks-Masedoniese kultuur wat op die periode ná Aleksander die Grote se veldslae [333-323 v.C.] gevolg het
Hermafrodiet	Tweeslagtig, dubbelslagtig
Islam	Geloof wat sedert die 7e eeu deur die profeet Mohammed verkondig is; heilige boek is die Koran; toewyding aan Allah, asook sy engele en profete (waaronder Abraham, Moses en Jesus); Moslems glo aan predestinasie en die finale oordeel; godsdienstige take sluit in: belydenis, gebed, goehartigheid, vas en 'n pelgrimstog na Mekka
Jahwe	Die waarskynlike uitspraak van die naam van die God van Israel
Kabbala	Erfenis, tradisie; 'n esoteriese metode van Bybelse interpretasie wat sterk beïnvloed was deur Neo-platonisme en gedurende die Middeleeue deur Jode en sekere Christene beoefen was, waarvolgens selfs die letters van 'n Bybelse teks 'n bepaalde betekenis dra
Kodeks	'n Manuskrip bestaande uit velle papier in teenstelling met 'n boekrol
Kopties ¹⁰	Taal wat saam met Grieks gebruik word in die liturgie van die Egiptiese Christene
Kosmogoniese mite / Kosmogonie	Mites oor die oorsprong van die wêreld / teologiese benadering van die skepping in die lig van Bybelse en ander christelike leerstellings
Kosmologie	Wetenskaplik-filosofiese ondersoek na die oorsprong, basiese orde en beginsels van die heelal
Legende ¹¹	Oorspronklike literêre verhaal gebaseer op 'n sogenaamde historiese persoon of gebeurtenis; bevat elemente of temas van mitiese narratiewe wat deur mondelinge tradisie oorgedra is

¹⁰ MacCoull (1990:233).

¹¹ Willis (1993:15).

LXX (Septuaginta)	Griekse vertaling van die Ou Testament wat in ongeveer die 2e eeu v.C. ontstaan het; was algemeen gebruik deur die Vroeë Kerk
Mandeïsme	'n Gnostiese en sinkretistiese sekte wie se dogmas Persiese, Christelike, Joodse en Islamitiese idees kombineer; Johannes die Doper word vereer; hulle glo dat die gepersonifieerde "Kennis van die Lewe" die mens se siel van sy liggaam sal bevry, asook van die voortdurende stryd teen die Bose
Manigeïsme	3de-eeuse godsdienstige groep met 'n noue verbintenis met die Gnostisisme en wat asketisme verkondig; beoefen sekere van die Christen-ideale, asook dié van Boeddhisme en Zoroastrisme
Masorete	Middeleeuse Joodse Bybelse geleerdes wat verantwoordelik was vir die vokalisasie en punktuasie van die Hebreeuse teks van die Ou Testament
Masoretiese Teks (MT)	Hebreeuse teks van die Ou Testament wat vokalisasie en punktuasie bevat, opgestel deur die Masorete [skrifgeleerdes van die 5e tot 6e eeu]
Middeleeue	In Europese geskiedenis die tydperk van die 5e tot 14e eeu
Midrasj	Tradisionele Joodse metode van eksegeese
Misjna	Versameling van Joodse mondelinge wette
Mite	Verhaal oor hemelwesens; handel oor oer-, eskatologiese of kosmiese tyd; dra 'n universele boodskap oor of reageer op vrae wat nie binne die kategorie van werklike tyd beantwoord kan word nie
Neo-Platonisme	Oplewing van Platonisme gedurende die 3e tot 6e eeu; Platonisme was gekombineer met ander filosofiese idees en het 'n groot invloed op die vorming van die christelike dogma gehad
Ofiete	Slangegebreders; 'n 2de-eeuse gnostiese sekte na wie ook verwys word as dissipels van die slang
Onomastikon	Woordeboek van eiename ingedeel onder verskeie rubrieke, byvoorbeeld plante, diere, ensovoorts

Papiri	Manuskripte op skryfmateriaal wat in antieke Egipte verwerk is uit 'n tipe riet (papyrus); soortgelyk aan moderne papier
Patristiese literatuur	Geskrifte van die kerkvaders (byvoorbeeld Origenes) van die Patristiese era, dit wil sê, die tydperk tussen ongeveer Christus se dood tot die 8e eeu
Pentateug	Eerste vyf boeke van die Ou Testament, naamlik Genesis, Eksodus, Levitikus, Numeri en Deuteronomium
Platonisme	Filosofiese sisteem van die Griekse filosoof Plato (ca 427 tot 347 v.C.), waarvolgens die mens toegang gehad het tot twee wêreldes naamlik die materiële en die ideële wêreld; die mens se grootste deug lê daarin om uit die materiële wêreld (sy liggaam) te ontsnap na die wêreld van idees (sy siel) wat ewig is
Pseudepigrapha	Godsdienstige Joodse geskrifte uitgesluit van die Ou Testamentiese Kanon; vorm ook nie deel van die Apokriewe Boeke nie; die geskrifte is onder die naam van 'n prominente figuur uit die verre verlede – soos Moses of Abraham – oorgedra
Qur'an	Islam se heilige geskrifte; in Arabies geskryf; bevat onder andere Mohammed se visie vir die weg tot redding
Rabbi's / Rabbyne	Gesaghebbende Joodse leermeesters van die Wet in die periode ná Esra tot voor die Arabiese tydperk (640-1099 n.C.)
Renaissance	Betekens hergeboorte/herlewing; tydperk van ongeveer die 14e tot 16e eeu, met 'n herlewing in Europa in die kuns en 'n hernieuwde belangstelling in die Klassieke
Sage	Eenvoudige vorm van literatuur waarin verhale van die veraf historiese verlede vertel word om bepaalde gebruike, eienskappe van mense of diere, stamverwantskappe ensameer te verklaar
Spiritualisme	Oormatige klem op die geestelike aspek van die menslike bestaan wat lei tot 'n soort asketisme of filosofiese benadering waarin realiteit verklaar word met verwysing slegs na die denke en die gees
Talmoed	Geskrewe weergawe van beredeneringe deur Joodse geleerdes oor die Wet en ander Ou-Testamentiese teksgedeeltes, vanaf pre-christentye tot ongeveer 500 n.C.

Targum / Targoem	Aramese vertaling van die Ou Testament; dateer vanaf die laat-voor-christen tydperk tot die vroeë christelike tyd
Teodisee	'n Poging om die probleem op te los rondom die regverdiging van die konsep van Goddelike voorsienigheid, in die lig van lyding en dood; veral om die bestaan van boosheid te versoen met die begrip van God se liefde en soewereiniteit
Teoforiese naam (of element)	Eienaam wat die naam van 'n god bevat of 'n element in 'n eienaam wat afgelei is van 'n goddelike naam
Teogonie	Mite oor die geboorte en genealogie van die gode
Tora / Wet	Pentateug; wette in die eerste vyf boeke van die Ou Testament
Vulgaat	Latynse vertaling van die Bybel, voorberei deur Hiëronimus [345-420] en later as amptelike Bybelvertaling van die Rooms-Katolieke Kerk aanvaar
Zoroastrisme	'n Persiese godsdiens wat deur <i>Zoroaster</i> in die 7e tot 6e eeu v.C. gestig is; gebaseer op die idee van 'n voortdurende stryd tussen die universele beginsels van goed (die god <i>Ahura Mazda</i> of <i>Ohrmizd</i>) en kwaad (die god <i>Ahriman</i>); suiwerheid van gedagte, woord en daad word onderrig [die beginsel van dualisme]